

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 64 (№ 9)

Київ – 2012

Ідея національної свободи у творчій спадщині В'ячеслава Липинського

Підтверджено та обґрунтовано, що головною умовою здійснення української державності В.Липинський вважає єдність – релігійну, регіональну, політичну, національну, організаційну. З'ясовано, що слабкість національного відродження на Україні мислитель вбачав у кволоті соціально-політичної та інтелектуальної верхівки української нації, найосвіченіші представники якої несли в собі стародавню культуру.

Ключові слова: свобода, В'ячеслав Липинський, незалежність, еліта, державність, патріотизм.

Цільне місце в процесі розбудови державницького напрямку в українській філософії і політичній науці належить В'ячеславу Липинському, котрий вибудував свою концепцію української державності, використовуючи різноманітні філософські, історичні і політичні методи дослідження і синтезі їх трансформуючи на українському ґрунті.

Предметом дослідження виступає вивчення осмисленості ідеї національної свободи В'ячеславом Липинським та її вплив на подальший процес українського державотворення.

Об'єктом дослідження є творча спадщина В'ячеслава Липинського, а також наукова література в якій порушується проблема. Зокрема праці таких дослідників як: М.Забаревський [5], В.Кремень [7], Ф.Медвідь [12], М.Русин [17].

Тільки, коли існує об'єднуюча спільна ідея української національної незалежності, можемо говорити про існування свободної української нації.

Вже в 1909 році перебуваючи почасти у Кракові, почасти у своєму власному маєтку Русалівські Чагари Уманського повіту (нині Черкаська область) В.Липинський усвідомлював необхідність повернення українському народові, який «живе, хоче жити і буде жити як народ незалежний», його еліти; ополяченій і польській шляхті в Україні треба визначитись: буде вона з народом, зійде з позиції колонізаторів чи опиратиметься ходові історії. Цю альтернативу В.Липинський сформулював у брошурі «Шляхта в Україні: її участь в житті українського народу на тлі його історії» [4, с.8].

Хоч він і був «переконаним прибічником гетьманської форми правління» [8, с.93], все ж вважав, що у складні для нації часи слід відкинути усі ідеологічні розбіжності задля роботи на благо України. Однак подальші події в Україні, той процес «самоспа-лення, в якому згоряє наша хата» [8, с.94], а, зокрема, розстріл полковника Болбочана стали безпосередньою причиною відставки В.Липинського з посади посла УНР у Відні.

Соціальна і національна консолідація мають бути на ґрунті територіального та громадянського патріотизму, і як наслідок, за В.Липинським, територіальний патріотизм і визначає зміст української національної ідеї. Нація «мусить сотворити свою державу, свою одну національну державну ідею таку, яку в формі національно-державної незалежності мають Москалі, Поляки, Чехи, Угри, не кажучи вже про інші великі культурні нації, – й одну національну культуру таку, що об'єднує кожен націю на цілیم світі в одно тіло» [8, с.43–44].

В.Липинський закликав до «остаточного національного визволення і створення власної держави, вважаючи, що внутрішня боротьба українського народу могла б бути творчою за умови її здійснення в ім'я волі, державної й культурної незалежності української нації» [8, с.43–44]. Тому політичні опоненти характеризували В.Липинського як консерватора, аристократа й націоналіста.

Основні поняття філософії історії та основні теоретичні засновки В.Липинського багато в чому оригінальні й своєрідні. Розмірковуючи над причинами поразки

Української держави в 1917–1920 рр., він дійшов висновку, що за її створення, тобто за здобуття свободи для української нації, боролися представники української демократичної інтелігенції, які не тільки не вірили в державну незалежність України, а й вороже сприймали навіть саму ідею державної незалежності. Причиною такого ставлення було на його думку, те, що дореволюційна українська інтелігенція складалася з людей вільних професій, не пов'язаних органічно із жодними суспільними класами, вихованими у революційному дусі. Вона лише себе вважала представницею й носієм української національної ідеї, а єдиний вихід вбачала у співпраці із загальноросійською радикальною та соціалістичною інтелігенцією, вірила, що загальноросійська свобода принесе волю й Україні в межах усеросійської федерації. Російська соціалістична інтелігенція готова була визнати «справедливим» домагання українців: запровадження рідної мови в школі, тощо. У своїй здекласованості, відсутності власності на землю і великі маєтки вона вбачала значну перевагу і від початку революції намагалася залучити народні маси до загальнонаціонального руху винятково за допомогою гасла «Бий панів і хапай землю!» [12, с.53].

Український рух за державність, минуле національне відродження, яке спроможне було охопити всі класи й постати в усій своїй красі та величі, позбулися загальнонаціонального характеру й справжнього ідеалізму. Дослідник творчості В.Липинського В.Бєбик пише: «Коли відродження нації, – зазначав В.Липинський, відбувається без національного ідеалізму, без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, без того ідейного і національного пафосу, того ідеалістичного захоплення образом повної волі й незалежності нації, що йшло в парі з відродженням усіх європейських народів, то внаслідок того з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст. Зостається тільки форма – мертва шкаралупина без зерна. Висока національна ідея виїшлася обкарнана, втиснена в форму «соціалізації землі» і в єдиний російський революційний фронт, тісну спілку з російською революційною демократизацією, себто з російською та жидівською інтелігенцією на Україні... Ніякої легенди, ніякого образу, що захоплював би чутку селянську душу. Замість патріотизму героїчного, патріотизму посвяти, патріотизму любові, ми витворили ніде в світі не виданий якийсь патріотизм меркантильний, з розцінкою на земельну валюту...» [2, с.65].

Посилаючись на досвід європейських націй, які виборювали свою незалежність (насамперед Ірландію), В.Липинський переконливо показував, що, «хоча там аграрне питання стояло набагато гостріше, ніж в Україні, всі верстви населення об'єднувалися не під гаслом «Бий лордів і хапай землю!», а під державно-національним гаслом повної волі та незалежності нації» [13, с.127–128].

В Україні нація, на думку інтелігентів-соціалістів, мала відродитися під гаслом «прирізки» землі. Тому не дивно, що «Україна своєї незалежності так і не здобула, а українські інтелігенти-соціалісти замість того, щоб об'єднати всі верстви населення закликком до повної державної незалежності, спровокували гаслом «Бий панів, хапай землю!» громадянську війну» [13, с.132–131].

За переконаннями В.Липинського, це було однією з причин того, що українська інтелігенція втратила право на монополію провідника української нації. Таку монополію вона мала в дореволюційні часи, коли українську національну ідею репрезентували лише невеликі гуртки «свідомої» української інтелігенції, замкненої в напівконспіраційних організаціях і товариствах. «У роки революції, коли розпочалося відродження нації, а українцями відчували себе навіть ті, які раніше вважали себе малоросіянами, росіянами, поляками, коли вперше постало поняття «нація», що охоплює верстви, стани, класи, намагання втримати за собою монополію представника української нації і не допустити українських національних елементів до Центральної Ради, бойкотувати Гетьманщину на першому, суто національному і самостійницькому, періоді її існування дискредитує українську інтелігенцію у відбудові незалежної держави» [2, с.67].

Водночас В.Липинський не вважав інтелігенцію морально нікчемною і ні на що не здатною. За його словами, пересічний український інтелігент не гірший від пересічного інтелігента – «європейця», в його потенції набагато більше ідейності й чесності, але гіршими є методи національної орієнтації, способи національної боротьби. Він засте-

рігав від критики тих хто не свідомо робить, при цьому віддав належне своїм ідейним супротивникам – провідникам радикальної й соціалістичної демократії, які енергійно й самовіддано виконали свій громадянський обов'язок; шукав способи встановлення внутрішнього миру й співпраці всіх верств українського суспільства. Проте таку співпрацю вважав можливою лише за умови, що кожна верства зрозуміє своє місце, своє завдання в розбудові незалежної Української держави. «Трьох синів, – писав В.Липинський, – має сьогодні наша мати–Україна: хлібороба–гетьманця, інтелігента–демократа й пролетаря–більшовика. Мати наша тяжко хвора. Всі сини її поріжені, кволі, слабосилі й міцної, всіх їх об'єднуючої національної ідеї вони досі сотворити не були в силі. Тільки один інстинкт любови сина–громадянина до матері–громади може подиктувати нашому розумові те, що для врятування України, для зорганізування нашої нації в громаду потрібно» [8,с.392].

Долго самостійної України можна пов'язати, за переконаннями Липинського, з реальними інтересами хліборобського класу, якого він вважав основою української нації. Попри всі намагання української демократичної інтелігенції виставити панів як найбільших ворогів народу й національного руху, М.Розумний підкреслює, що В.Липинський доводив, що «український рух упродовж XIX ст. завдячував саме тим людям, що не належали до пансько–поміщицької верстви, всі найважливіші національні інститути були створені поміщиками й існували на їхні кошти» [16,с.67–68].

Тільки хліборобський клас, наголошує В.Липинський, міцно прив'язаний до землі, кровно заінтересований в існуванні власної незалежної держави. На відміну від демократичної інтелігенції, котра, навіть воюючи з чужим урядом за здобуття національних прав, зречеться власної української державності, якщо цей уряд допустить її до російських або до всепольських державних установ як «представника українського народу», цей клас буде національним посередником між чужою державою і народом. Як свідчить історія, українським він може бути лише у власній Українській державі. А якщо він підтримує і терпить чужу владу, то лише тоді, коли вона забезпечує йому необхідні для хліборобської праці мир і спокій. «Однак у такому разі, – зазначає В.Липинський, він перестає бути українським хліборобом, утрачає своє національне обличчя, сторониться своєї «мужицької» мови в школі, бо не хоче бути «гіршим» за панів–чужинців» [8,с.118].

Українська інтелігенція не вірила, що долю української незалежної держави можна пов'язати з хліборобським класом, і в перші місяці революції не зуміла використати моральне піднесення всіх класів для об'єднання їх навколо ідеї незалежної держави. Натомість під гаслом класової боротьби вона нацькувала бідних на багатих, безземельних на малоземельних, а тих на середняків–куркулів. Запанували розлад і деморалізація. Налаштована демократично і республіканськи українська інтелігенція не вірила й у можливість відновлення Української держави в її традиційній формі Гетьманщини.

Отже, думки В.Липинського про роль національної еліти в державотворчому процесі і на сучасному етапі є актуальними. Вона найбільше зацікавлена в державній незалежності, оскільки має змогу активно впливати на політику, формувати її у своїх інтересах. Збагачуючись вона тим самим робить економічно багатого та політично незалежною державу. З утратою незалежності вона, в гіршому випадку, втрачає своє багатство, у кращому – її доля залежатиме від панів–чужинців. Інтелігенція з утратою незалежності не втрачає нічого, в гіршому разі – мову та культуру, якщо чужий уряд шовіністично налаштований проти неї та її народу. Вона не стане дуже пручатися, якщо в неї заберуть останнє – мову та культуру, але допустять до участі в чужих державних установах на правах «представника українського народу» (за винятком одиниць–героїв, які за національну ідею покладуть свої голови).

«Тільки той, хто стоїть понад усякими виборами і понад усякими партіями – той заінтересований у зрості, в скріпленню, а не у використуванні держави, – хто несе за всю державу не часову, а постійну аж до смерті і по смерті перед своїми нащадками відповідальність; тільки господар – монарх – захоче і зможе тих найкращих організа-

торів знай, до діла державного поставити, а негодящих усунути, не в'яжучись ніякими партіями» [8,с.88].

Україна ні за гетьманів виборних, ні за тих, які правили під чужим протекторатом, державної незалежності так і не здобула. Повертатись до таких форм національної традиції, які себе не виправдали в житті нації, значить іти назад. Ф.Медвідь пише: «Гетьманом України може бути тільки той, хто на підставі традиційного дідовичного права ту традицію персоніфікує. Гетьманом України повинен бути тільки нащадок гетьманського, зв'язаного з нашою національно–державною традицією роду» [12,с.53].

Монархічну ідею В.Липинський запропонував у 1911 р. на нарадах українських патріотів–самостійників, переконуючи, що гетьманат як різновид монархічної держави на території України є об'єктивним і закономірним явищем. Усі народи прийшли до своєї незалежності через монархію. Відсутність абсолютної монархії як перехідної ланки до демократичної держави унеможливила об'єднання українського народу навколо ідеї державної незалежності.

У політиці В.Липинський понад усе ставив інтереси національної держави, вважаючи її націотворчим фактором, а українську націю – роз'єднаною політично, ідейно та культурно. Тому щоб не зникнути назавжди, вона мусить створити свою державу, таку національну ідею, яку у формі національно–державної незалежності мають росіяни і поляки, чехи, угорці та інші великі культурні нації. Ідею держави він тісно пов'язував з ідеєю національної незалежності. Усі жителі України, незважаючи на їхню соціальну належність, віросповідання, етнічне походження, мову, культуру, мають бути повноцінними громадянами Української держави.

Нація – це всі мешканці Землі і громадяни певної держави, а не «пролетаріат» і не мова, віра, плем'я: «Коли я пишу в цій книзі про нас – «Ми українські націоналісти», – то це значить, що ми хочемо Української Держави, обіймаючої всі класи, мови, віри і племена Української Землі» [17,с.97].

Основним елементом буття нації В.Липинський вважав територію, тому часто використовував термін «земля» у значенні «територія». Прив'язаність, любов до рідної землі посилює, за його словами, національну свідомість. Вів мову він і про «територіальну націю», що ґрунтується на почутті територіального патріотизму, який є основою будь–якої органічної нації, виникає з інстинкту осілості. Звідси походить сформульоване ним визначення українця: «Українцем, своїм близьким, людиною однієї нації є кожна людина, що органічно (місцем осідку і праці) зв'язана з Україною, не–українцем – є мешканець іншої землі» [10,с.27].

В.Липинський не однобічно трактував націю, маючи переконання, що основною ознакою буття є територія, земля. Він, як стверджує В.Пономарьов, постійно уточнював, поглиблював поняття нації, дійшовши висновку, що «нацією не є громадянство або якась із його частин (селяни, інтелігенція чи пролетаріат). Не є нацією і держава. Наприклад, держава була, є і буде в Україні. Проте тільки в деякі історичні періоди держава в Україні спиралася на національну ідеологію місцевого громадянства, відмежовувалася територіально від інших держав. Саме тоді вона стала державою українською» [14,с.7–8].

Для того щоб із жителів України витворилася нація, вважав В.Липинський, потрібно: «по–перше, щоб на її території постала така політично активна верства, котра має розвинене стихійне жадання влади, скріплене вірою в законність своїх жадань; по–друге, щоб ця верства була дисциплінована й об'єднана зсередини; по–третє, щоб вона була здатна розвинути в собі патріотизм; по–четверте, щоб серед громадянства в Україні знайшлися добрі організатори ідеології та виробництва, котрі змусили б рахуватися зі своїм авторитетом державу й у своїй діяльності знаходили б підтримку серед громадянства. Тільки за таких умов недорозвинена, недержавна українська народність, яка живе лише літературними мріями, могла б перетворитися на розвинену, реальну державну націю» [3,с.42–43].

Отже, В.Липинський назвав ще один із найсуттєвіших чинників, які формують націю, – національну ідеологію, без якої навіть за наявності всіх інших ознак нації,

не постане вільна національна свідомість. Таке визначення нації підносить його на рівень європейської філософської думки ХХ ст.

Становлення нації тісно пов'язане з організацією держави, тому націотворчий процес невіддільний від державотворчого. Нація і держава постають тоді, коли на певній території серед пасивної маси з'являється активна група людей – національна аристократія, яка закладає основи окремої державної організації і тим самим започатковує основу нації. З цього приводу О.Ковальчук пише: «Без своєї суверенної державної організації не може бути нації, бо держава – це синонім влади власної організації. Як не може бути нації без своєї національної аристократії, так не може бути національної аристократії, а значить, і нації без власної держави» [6, с.3].

В.Липинський вибудував конкретну українську політичну програму, суть якої полягає в переконанні, що без власної Української Держави не може бути Української Нації, а без Української Нації не може бути на Українській землі громадського життя.

Розуміння нації у В.Липинського своєрідне. Він ставить знак рівності між державою і національною приналежністю, та вважає, що українську націю можна б найкраще сконсолідувати на основі «територіального патріотизму» – почуття любові до рідного краю, як органічної цілісності в усіх постійних мешканців української землі, незважаючи на їх соціальну належність, віросповідання, етнічне походження, мову, культуру.

Як представник українського макіавеллізму, В.Липинський був першим мислителем, який трансформував проблему сили у свою історіософію і продумав її основні засади. Адже, ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути, що є актуальним в сьогоденні період.

Список використаних джерел

1. Баран Г. Садиба Липинського й досі чекає на реконструкцію / Г.Баран // Віче, 12–18 серпня 2010. – С.4.
2. Бебик В. Територіальний патріотизм – передумова державотворення (звертаючись до поглядів Вячеслава Липинського) / В.Бебик О.Самойленко // Віче. – 2007. – №4. – С.65.
3. Віктор Жадько. Маньківщина. Не забуваймо рідного порогу / Жадько Віктор. – К., 2006. – С.39–43.
4. Екзотичний консерватор // Слово Просвіти, 19–25 квітня 2007.
5. Забаревський М. Вячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу / М.Забаревський. – Відень, 1925. – 51 с.
6. Ковальчук О. Коли і коні падають на коліна / О.Ковальчук // Віче, 16–27 грудня 2010. – С.3.
7. Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // Повне зібрання творів, архів, студії / Я.Пеленський (ред.); НАН України, Ін-т східноєвропейських досліджень. – К.: Філадельфія, 1995. – Т. 6. – Книга 1. – 470 с.
9. Липинський В. Україна на переломі, 1657–1659 рр.: Замітки до історії українського державного будівництва в 17 ст. / В.Липинський. – Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В.К. Липинського, 1991. – 346 с.
10. Липинський В. Як ідеолог і політик. / В.Липинський – Ужгород: УНІО, 1931. – 76 с.
11. Липинський В. Хам і Яфет: З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. / В.Липинський. – Львів: Поступ, 1928. – 30 с.
12. Медвідь Ф. Національно-державні інтереси та геополітичні пріоритети в контексті глобалізації та євроінтеграції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». / Ф.Медвідь. – К. – 2004, Вип. 70–72. – С.52–54.
13. Піскун В. // Т.Воропаяв Сучасна українська національна ідея: теоретико-емпіричні дослідження // Українознавство – 2004. Календар-щорічник / Упорядн. В.Піскун, А.Ціпка, О.Щербатюк. – К., 2003. – С.127–133.
14. Пономарьов В. Поляк за народженням, українець «за вибором» / В.Пономарьов // Дзеркало тижня, №4 (742), 21–28 квітня 2009.
15. Реєнт О. Павло Скоропадський / О.Реєнт. – К.: ВД «Альтернативи», 2003. – 304 с.

16. Розумний М. Українська ідея на тлі цивілізації / М.Розумний. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
17. Русин М.Ю. Історія української філософії. Навчальний посібник / М.Ю. Русин, І.В. Огородник. – К.: ПЦ «Київський університет», 2008. – 591 с.
18. Якименко М. Вячеслав Липинський: «Ніхто не збудує нам державу, коли ми самі її не збудуємо...» / М.Якименко // Голос України, 8.09.2011.

Поцюрко О.Ю. Ідея національної свободи в творчеському наслідстві Вячеслава Липинського

Підтверджено і обосновано, що головним умовою здійснення української державності В.Липинський считав єдинство – релігійну, регіональну, політичну, національну, організаційну. Вияснено, що слабкість національного відродження на Україні мислитель вивів з хилости соціально-політичної і інтелектуальної верхушки української нації, самі найкращі представники котрої несли в собі древню культуру.

Ключевые слова: свобода, Вячеслав Липинський, незалежність, еліта, державність.

Potsyurko, O. Y. An idea of national freedom is in the creative inheritance of Vjyatshelev Lypynskyj

On the basis of such analysis the V.Lypynskyj considered unity the main condition of realization of the Ukrainian state system – religious, regional, political, national, organizational. It is cleared the weakness of national revival on Ukraine saw in the sickliness of socio-political and intellectual apex of Ukrainian nation, the most well-educated representatives of that carried in itself an ancient culture.

Key words: freedom, Vjyatshelev Lypynskyj, independence, elite, state system.